

honismereti mozgalom legfőbb értelmét. „Ez a mozgalom — mondotta Pozsgay Imre a hozzá intézett kérdésekre válaszolva — miközben értékmentő, értékfelfedező és jövőbe mutató kontinuitást tudott teremteni az ország színe előtt, elkerülte az ilyen mozgalmak csapdait. A nemzeti lehangolódást éppúgy, mint a sovinizmusra húzó csábítást. Ezek között a sziklák és korallszirtek között kell hajóznia a mozgalomnak továbbra is.”

A mozgalom jövője természetesen nem választható el a politikai rendszer és a társadalmi-gazdasági berendezkedés jövőjétől. De az egyénnek, a honismereti mozgalom minden egyes tagjának hozzá kell tennie a maga erőfeszítését, és vállalnia kell a maga kockázatát a politikai és a társadalmi megújulás érdekében. „Mint annyi más — mondotta Pozsgay Imre —, ez is konfliktus és küzdelem dolga lesz, és ez alól a küzdelem alól nem lehet senkit sem fölmenteni sem a csúcson, sem pedig a végeken. De, hogy mégse a személyes kockázatvállalás legyen benne a döntő, ahhoz kell a politikai rendszer reformja. Hogy az állampolgár helyzetében megerősödve, önrendelkezésben, egzisztenciális kockázat nélkül, bátorsággal érhessen a demokrácia adta lehetőségekkel. Bibó István azt mondta: *demokrácia azt jelenti, hogy felelem nélkül élni*. Ezért a politikai reformban olyan hatalommegosztásra és hatalmi berendezkedésre kell törekedni, amelyben a hatalom letéteményese az állampolgár, és minden más hatalom ebből származik.”

Ez az a társadalmi és politikai közeg, amelyben tovább lombosodhat és virágozhat a honismereti mozgalom mélyen gyökerező, sokszor megnyesett fájának koronája.

Összeállította: Halász Péter

Népművészet és honismeret

„Nincs tarkább virág és változatosabb gyümölcs, mint amit a nép művészetének ágai adnak. De azok az ágak mind egy gyökérbokorból nőnek, s bármit próbálnak beléjük ojtani, változatlanul a türelem, az igazság egyösszetételű — mert már ott a mélyben is nemzetközi — ízeit és nedveit: tápanyagát kínálják.”

Illyés Gyula után nehéz a szót a hétköznapiok nyelvére, a gyakorlati munka jelenségeire fordítani. A honismeret és a tárgyformáló népművészet kapcsolataról gondolkodva mégis a napi gyakorlat eredményeire kell támaszkodnunk. Valamennyi tárgyaló népművészeti szakkör — kör, stúdió, műhely, csoport — egyben honismereti szakkörnek is tekinthető. A helyi tárgyi, népművészeti hagyományok gyűjtése nemcsak hagyományörző tevékenység, de életető és továbbélhető is. Az a népművészeti mozgalom, mely a társadalmi igényeknek és a helyi társadalom közösségépítő, közösségfejlesztő kohéziós erejének megfelelően képes a közösség múltját és értékeit nemcsak felfedezni de azzal naponta és folyamatában együttélni, a honismereti mozgalom valamennyi szempontjának megfelel.

A népművészettel szemben ugyanakkor kötelességünk, hogy emlékeit ne múzeumi anyagnak tekintsük — de éltsük, vigyük tovább a múltból a mába és a jövőbe. A tárgyformáló népművészeti mozgalom talaján, annak leglényegibb gyökerétől formálódó spontán közösségek születésének, a honismereti mozgalomban betöltött szerepének bemutatására mozgalomunkban több általános és egyedi lehetőség és példa tapasztalható.

Zala megyében három év tapasztalatai alapján bizonyosodott be, hogy a tájegység népi hagyományaira építő, faluképet formáló tevékenység más tájegységeinken is sikeres lehet. A *Zala megyei környezetformáló alkotótelepeket* közművelődési intézmények hívták életre azzal a céllal, hogy az uniformizálódó kistelepülések „megjelenésért” tegyenek valami hasznosat. Át akarták menteni a múlt építészeti, tárgyformáló népművészeti hagyományait, fölkelteni a helyi közösség érdeklődését saját tavolabbi múltjuk, történetük iránt. Mindezt közösségi összefogással, aktivizálással, kevés pénzzel, erős akarattal kívánták elérni. Értéket, maradandó faluképet akartak teremteni.

A jó ügy érdekében megnyertek helyi tanácsot, mezőgazdasági és ipari termelőegységet, néprfrontot, megyei és országos szerveket. Az 1986-ban indult kísérlet az elmúlt nyáron már tizenegy, az idén huszonehárom településen bizonyította és bizonyítja, hogy az elgondolás jó volt. Lehet a kistelepülések lakóit és társadalmi szerveit mozgósítani, lehet környezetformálás közben közösséget, szemléletet, embert formálni és erősíteni a helyi társadalomban azt a tudatot, hogy ami itt készül, az a településé — az övék. A zalai tapasztalatok könnyen formálható modellként ajánlhatók minden olyan kezdeményezés számára, amely a hagyományok továbbélését és továbbgondolását a közösség erejére támaszkodva képviseli el.

A Zala megyei kistelepüléseken és lakótelepeken elkészült esztétikus, faragott játszóterek, a helyreállított haranglábak, a zalai útmenti keresztek mintájára továbbgondolt hangulatos köztéri alkotások és a

Makovecz-féle faluházak kézzel faragott szép berendezése, szépen megalkotott környezeté mind ezt bizonyítják. De ezt bizonyítják a munka közben összekovácsolódott közösségek is, amelyek a közös munka szellemiségét és az elkészült alkotások napi allagmegővését egyaránt vállalják.

A népművészeti mozgalomban megszületett újabb tárgyak értékeit az esztétikai értéken túl a társadalmi hasznosság növeli, vagy csökkenti. A „textiles mozgalom” példája ugyancsak általánosítható. A II. Országos Textilműves Konferencia, amit 1988 májusában Miskolcon rendeztek, a történelmi textiliákat és újraalkalmazásuk lehetőségét jelölte témájának. A konferenciához kapcsolódó színvonalas kiállítás tematikája szintén a történelmi textiliákat ölelte fel.

A történelmi textiliák csoportjába főúri stáflirungok, a nemesi ruhák díszítése, az úrihímzés és az egyházi textiliák: úrasztali takarók és terítők tartoznak. A kicsit méreven értelmezett népművészet szemszögéből csak a parasztságot, a kifejezetten népi tartottuk hosszú ideig folytatásra alkalmasnak. Hamis az a szemlélet, amely a „magas” művészet és a népművészet értékei között választóvonalat kíván húzni, és bármelyiket is elveti a másik javára. A paraszthímzések és úrihímzések között szerves kapcsolat, kölcsönhatás, történelmi összefüggés van — együtt tartoznak nemzeti örökségünk értékei közé. A kiállításon megismerhet, valamint a Néprajzi Múzeum, a Sárospataki Református Gyűjtemény páratlan értékű textiliái mellett bemutatott szakköri és egyéni munkák színvonalas kivitele bizonyítja, hogy a változatos díszítmények alkalmasak a felújításra, a mai funkciójú átfogalmazásra.

A miskolci kiállítás szerepelt eredeti anyag és a ma elkészült munkák ismét igazolták azt az elképzelést, hogy a történelmi textilk nemcsak dokumentumértéket, de díszítőművészeti szakköröknek követendő helyi programot jelentenek. A történelmi hagyományok újrafogalmazásával megszületett a mai funkciójú alkotások nemcsak elismerik a korabeli textiliák dokumentumértékét, de szorgalmazzák azok közhasznú tudomásulvételét, miszerint a több évszázados minták, motívumok a jövőnek is megőrzendő közkinccsek.

Az egyház szerepe a népművészet és a honismeret kapcsolatában vitathatalan jelenség. Követendő gyakorlatként a *Kövágóörsi Faműves Műhely* példáját érdemes megismerni. Kövágóörsön 1982 óta működik faműves műhely egy eredetileg hétvégi háznak szánt, többszáz éves parasztházban. Kezdetben devináns fiataloknak, ma fiatal alkotóknak ad otthont hétvégi és nyári programjaikhoz a ház budapesti tulajdonosa. Munkájuk kezdetben az értelmesen eltöltött időt és a jó közösséget célozta. A községben van egy 1263-ban épített — a történelem viharai során többször átépített — templom, amely ma az evangélikus gyülekezet kezében van. A templom felújítása már régen esedékes volt, végül 1985-ben az Országos Műemléki Felügyelőség irányításával elkezdődött. A feladatot régészek, muzeológusok és műemléki építésszek végezték. Rövidesen bebizonyosodott, hogy a farestaurálási munkákra már nem marad pénz. Ez a tény adta az ötletet, hogy a gyülekezet nevében a farestaurálókhoz forduljon. A műhely tagjai vállalták a felkínált lehetőséget. Valóban áldozatos munkával, az OMF szakszerű irányításával, társadalmi munkában végezték el az önként feladatot. A régi korok művészete iránti fokozott érdeklődés — amit a fiatalok nagy részénél tapasztalhatunk — szerencsésen találkozott a helyi igényekkel. A templomi berendezés helyreállítását az eredeti farestaurálási technikák figyelembevételével, a jelenlegi technikák ötvözésével végezték. Formát, funkciót, esztétikát egyaránt meghatározott a vállalt feladat. A fiatalok így az önkifejezés újabb lehetőségeinek birtokába jutottak, ismereteik többoldalúvá váltak. A faműves műhely restaurátori tevékenységét a közös evangélikus gyülekezet nemcsak számon tartotta és figyelte, de segítette is.

A templom felszentelésére rendezett ünnepségsorozat bensőséges és felemelő volt. A rendezvényen a tudományos tanácskozási résztvevőin kívül jelen voltak a farestaurálást végző alkotók és a község lakói is. A faragók ekkorra már elfelejtették, hogy az elmúlt nyarakat a beépített több évszázados munkák restaurálásakor sokszor fejfel töltötték, hiszen csak így vált hozzáférhetővé a fakarzat káli-virág motívuma. Elfelejtették a sylvanon-gőzös rosszulleteket. Ami megmaradt bennük az a szellemi gazdagodás volt, amit az európai és magyar kultúra ilyen közvetlen közelében eltöltött sok-sok munkaóra és a község szeretete, az összefonódás, a jó közösség élménye jelentett. Ami ezeket az embereket összetartotta, az a szeretet volt. A műemléki templomban végzett munka így vált egyszerre értékteremtővé és közösségformálóvá, közművelődési, művészeti és társadalmi szempontból egyaránt figyelemre méltó és követendő példává.

Az öntevékeny, hagyományörző, spontán szerveződő csoportok házagópótló szerepet töltenek be az 1980-as évek magyar társadalmában. A kézművesség mint tevékenység és mint társadalmi jelenség, egyaránt több funkciójú eszelekvés. Értékteremtő, tudat és közösségformáló, de ugyanakkor készségfejlesztő is. A társadalom változik, de közösségekre és közösségi tudatra szükség van.

Illyés szerint a népművészet igazságszeme, emberiségpszeméne megegyezik azzal, amit a „magas” művészetnek is csak a legtisztább műveiben szemlélhetünk. Emögött a közös gyökérből eredeztetett identitástudat mögött valóban a népek tömege áll. Illyés megfogalmazásában: „Nép néppel az írásbeliség előtt többet érintkezett — behatóbban, megértőbben — mint írásbeliségük után. A mesék az országhatárok alatt is összefolytak: a dallamok a nyelvi akadályok fölött is kezét fogták. Századunk vámsorompót tud eszerinti nemcsak a föld termékeinek ki- és bevitelére elé, hanem ami a néplelékből még ma is kibányászható. Bartók ma nem vihetné bárhova a hangfelvevőjét. A század nagy gondja pedig és végeznivalója: a népek összetársítása: a nemzetköziség annyi szép és szent szóval ismételt igényének testté válása.”

Angyal Mária